

ГОМБРОВИЧ ЗА СТРУКТУРАЛИЗМА

Мариан Белецки

Вроцлавски университет

Резюме: Статията обговаря коментарите на Витолд Гомбрович относно структурализма. Авторът анализира реторичните стратегии на писателя, поместени в интервюто *Бях първият структуралист*. Разсъждава се също над възможността текстовете на Гомбрович да се интерпретират през инструментариума на структурализма.

Ключови думи: Гомбрович, структурализъм, форма, структура

Abstrakt: Artykuł jest omówieniem komentarzy Witolda Gombrowicza na temat strukturalizmu. Autor analizuje retoryczne strategie pisarza zastosowane w wywiadzie *Byłem pierwszym strukturalistą*. Rozważa też możliwość interpretacji tekstów Gombrowicza przy użyciu narzędzi strukturalistycznych.

Słowa kluczowe: Gombrowicz, strukturalizm, forma, struktura

Abstract: The article is a discussion of Witold Gombrowicz's comments on structuralism. The author analyzes the rhetorical strategies of the writer used in the interview *I Was the First Structuralist*. He also considers the possibility of interpreting Gombrowicz's texts using structural tools.

Keywords: Gombrowicz, structuralism, form, structure

Едно от най-екстравагантните металитературни изявления на Витолд Гомбрович е без съмнение провокативно озаглавеното интервю *Бях първият структуралист*, публикувано за първи път на 1 май 1967 г. в *La Quinzaine Littéraire*, а след това многократно препечатвано, включително четири години по-късно в парижкия том на *Кайе дьо л'Ерн*, посветен на полския писател. Интервюто постоянно събужда вълнението на коментаторите на това творчество, макар че, съвсем парадоксално, литературноисторическото му значение трудно може да се сметне за напълно ясно. Мястото на интервюто, както сред останалите текстове на писателя, така и на картата на гомбровичологията, е по-скоро маргинално, понеже всъщност никой от коментаторите не се е отнесъл сериозно към тези признания. Мненията относно достъпа на Гомбрович до структурализма не са многобройни, а освен това са по-скоро изтъркани и силно поляризирани. Литературоведите третират по много разнообразни начини високомерното обявление на писателя: като започнем от функционализацията му като аргумент в отделни коментари на Влоджимеж Белецки, през пълното със задоволство

съгласие, каквото дават Ева М. Томпсън, Жан-Пиер Салга и Януш Маргански, неясния, чак сякаш неохотен, коментар на Ян Блонски, до явната, чак полемична идиосинкразия на Йежи Яжембски, а на свой ред в гласа на философите също може да се чуе съдържано одобрение (Bolecki 1999: 29, 50; Thompson 2002: 165-168; Salgas 2001; Margański 2001: 137-139; Włoński 1994: 170-171; Jarzębski 1982: 123-124, бел. 43; Przybysz 2000: 283-294).

Поне няколко фактора, изглежда, са повлияли на такова стечение на обстоятелствата. Писателят по много особен начин повдига актуална и съществена проблематика, при това особено „нелитературна“, и в същото време тясно и по доста сложен начин свързана със самата литература. Инсинуирайки, не без небрежност, връзките си със структурализма, Гомбрович в известна степен провокативно би съживил извечния спор на литературата с литературната критика, или в по-широк смисъл – с науката, и то не само с тази за литературата. Следователно цялото начинание би се поместило в рамките на полемичната операция срещу модернистичната парадигма, оставаща – както се знае – в близки връзки с науката. Освен това немаловажна роля изиграва стратегическият аспект – гръмкото интервю според намерението на писателя трябва да представлява следващият етап в борбата за слава. Основното намерение на Гомбрович освен това изглежда прозрачно, въпреки че е малко двузначно. Желаете да бъде последователно верен на по-рано приетите си позиции, със сигурност трябва всеки път да изразява дистанцията си по отношение на науката, само дебнеща да присвои по различен начин литературните му произведения. От друга страна обаче, авторът на *Порнография*, ситуиран с творчеството си в конкретен исторически момент, би желал да предложи добро вместиане на идейните си и литературни възгледи в контекста на актуалната хуманитарна мисъл. Следователно най-новите методологии биха могли да предоставят определени шансове тежестта на проблема да се потърси заедно с поетологичното и идеологическо новаторство в собственото писане. Най-напред става дума и за желанието да се докаже в каква степен написаните текстове, а и самият автор, са в състояние да предвиждат нови интерпретации, появяващи се в рамките на актуалните методологични начинания.

Дискусионната позиция в интервюто напомня за себе си в лицето на неотдавнашната, но сякаш все още траеща полемика относно периодизацията. Въпросът е: как е възможно, Гомбрович ще да е бил постмодернист в контекста на декларативното заглавие (Bolecki 1999: 29, 50¹)? Най-напред да обърнем внимание на нещо периферно:

¹*Polowanie na postmodernistów (w Polsce); Postmodernizowanie modernizmu, (w:) Polowanie na postmodernistów (w Polsce) i inne szkice.*

така поставеният проблем е във връзка с мълчаливото приемане на позицията на писателя и признаването му за структуралист. Проблемът обаче е в това, че питането дали Гомбрович е структуралист, е до определена степен въпрос на договорка и не се поддава на лесно разрешаване. Първо, Витолд Гомбрович може би е – но в същото време и не е – структуралист. Би могъл да бъде структуралист само в тази степен, в която не е представител на науката, а литератор. На второ място, описанието на евентуалните връзки на Гомбровичевия светоглед със структурализма не е – понеже и не може да е – лесна работа. Как, прочее, подадените в литературоведски идиом аргументи на Гомбрович, убеждаващи, че е структуралист, и в същото време цялото му собствено творчество еднозначно и смислено да се преведат на констатациите на структуралистите, представяни в абстрактния, професионален научен дискурс? Трето, известна е множествеността на структуралистичните парадигми, както и че методологичните предпоставки на парадигмата се актуализират в областта на различни науки, не само литературознанието, но и езикознанието, антропологията, културологията и пр., за което писателят със сигурност си е давал сметка. Като установява самоличността си през структурализма, Гомбрович не упоменава конкретно кой точно модел на структурализма разпространява, но точно това обстоятелство би могло да улесни нещата, позволявайки по-голяма свобода и гъвкавост на евентуалните изследвания. Четвърто, най-накрая, авторът на *Фердидурке* не може да се види (дори и с известни уговорки) нито само като структуралист, нито само като постмодернист.

Стратегическите и ситуационни съображения не изчерпват списъка с поводи, за които позицията на изявлението не е ясна. Значителна роля в тази материя без съмнение е изиграла реторично ексцентричната формулировка на това металитературно изявление. То е от начало до край дело на самия Гомбрович, въпреки че е много остроумно стилизирано точно в тази публицистична форма. Интервюто започва с въпрос на интервюиращия и това е първото от двете артикулирани изявления, които му се приписват. Отвъд това той издава забавни звуци, изразяващи, както следва: възхищение, мъмрене, съгласие, нещо като пренебрежение или просто... не изразяват нищо. Гомбрович хвърля следващите аргументи престорено, сякаш с неохота, което допълнително повишава степента на провокация. Всичко води до това, че самият начин на подаване на предпоставките, които трябва да убеждават за връзките на писателя със структурализма, изглежда доста особено.

Сега за аргументацията. Като да е провокиран от първото допускане на интервюиращия, Гомбрович признава, че още във *Фердидурке* се появява

структуралистичен персонаж, и по-точно такъв, какъвто го схващат мислителите на съответното течение. За да докаже това, опирайки се на неточен цитат от *Дневника* (ДП 11)² („Човекът, какъвто го виждам, е 1) сътворяван от формата, 2) творец на формата; неин непрестанен продуцент“, J 229), писателят предлага „форма“ да се замени със „структура“ (V3 114³, J 229). След това съпоставя тезата на Бернар Пенго, че за структуралистите „човекът е престанал да действа и е само предмет на действието, престанал е да говори и е само изговарян“, с известната тирада на протагониста във *Венчаване*: „Не ние изговаряме думите, а думите изговарят нас“ (V3 114). Това, което преди всичко би трябвало да го свързва със структурализма, е интересът му към езика, по-точно неговите алиениращи предпоставки. Гомбрович извършва следващото хитро внушение и предлага идеята, че езикът представлява ни повече, ни по-малко единствено поредното име на Формата, която е неговата „основна тема“ (ibidem).

След няколко така силни аргумента, подкрепени дори с цитати, идва ред на подигравките. Следва импониращо изброяване на двадесет и четири имена на структуралисти, чиито работи авторът уж е чел. Тук повече присъства пренебрежението и незачитането, отколкото изтъкването на ерудиция и вниманието към научното превъзходство. Трудно е и да се превъзмогне впечатлението, че Гомбрович приключва това импониращо изброяване леко неохотно, изморен от количеството учени и написаните от тях трудове, а вероятно и от самото четене, разбира се, ако се е стигнало до него. Но това не е краят. Още в следващия параграф се появява същинска подигравка в духа на Рабле за абстрактността на научните дискурси: „Все пак предлагам: да оставим Фонетиката и Сравнителната анатомия в полето на епистемологията, а така близката вече Формализация на Артикулацията по пътя на формалната онтология, макар и без лекото влияние на апофантиката, в полето на философията“ (ibidem).

Изведнъж Гомбрович сякаш става сериозен и се връща мислено към по-рано предположените прилики между „структуралистичния човек“ и „формалния човек“. Пита реторично: „Нима няма да кажете, че човекът се изявява чрез дадени независими от него структури, като структурите на езика; че неговата *vis movens* [движеща сила] се съдържа извън него?“ (V3 115, J 229), след което се спира на доказателството, че тази

² Ползвам следните съкращения за произведенията на Гомбрович: ДП – *Dziennik 1957-1961*; ДПШ – *Dziennik 1961-1969*; РВТШ – *Publicystyka. Wywiady. Teksty różne 1963-1969*; V3 – *Varia 3, List do ferdydurkistów*.

³ Цитатите тук са по полския, сравнени от Иван П. Петров с оригиналния френски текст на автоинтервюто *J'étais structuraliste avant tout le monde, l'entretien avec soi-même* (тук посочван като J и стр.). Ср. с българския превод от френски, където текстът е представен като *интервю на Кажимеж Глаз*, преводач неизвестен: „Бях първият структуралист...“. – В: *Литературен форум*. IX, 32 (26 окт. – 1 ноем. 1999), с. 15. – Б. р.

характеристика основно може да се отнесе към героите на неговите книги. Гомбрович обяснява, опирайки се на своя първи роман, за да скицира поредната му рекламна брошура. Затова започва разказа си за протагониста на произведението и го противопоставя на тогавашния (става въпрос за 1930 г.) философски модел за човека, който трябвало да се характеризира с автентичност, определеност и своеобразен идеализъм. Описанието на главния герой на *Фердидурке* е диаметрално противоположен:

Вътрешно целият е кипещ, хаос, незрелост. За да се изяви навън, особено спрямо други хора, се нуждае от форма (под „форма“ разбирам всички наши начини за овъншноствяване: думи, идеи, жестове, решения, дела и др.). Но тази форма го ограничава, насилва, обезобразява. Принуден е да се изразява с помощта на установена система [фр. апарат] от основания, начини на съществуване, откъдето постоянно е неистински [фр. бива фалшифициран], чувства се като актьор. Формата е костюм, който навличаме, за да скрием срамната си голота... а най-вече, за да изглеждаме на другите „по-зрели“, отколкото сме. А всъщност формата ни се създава главно в междуличностната сфера...

По този начин стигаме до известна релативизация на човека. С един човек съм благороден, с друг – подъл, с този – умен, с онзи – глупав [...] Следователно може да се каже, че във всеки един момент бивам „сътворяван“ от другите. (V3 115-116, J 229)

Програмното металитературно изказване или също – ако някой предпочита – поредната провокация, прицелена в науката, каквато е *Бях първият структуралист*, мимоходом се преобразува в типичен автокоментар. Това изложение, въпреки някои белези (характерната реторика: формата, междуличностното, зрелостта, и пр.), е все пак някак различно от останалите автоинтерпретации на Гомбрович, както предвид по-силната философска окраска, така и спрямо крайността на констатациите („стигаме до известна релативизация на човека“). Време е за поредния тактически обрат, когато Гомбрович признава, че твърде опасно се е приближил до структурализма, и затова обявява протокол за разклонение. Писателят казва, че ако структуралистите търсят структурите си в културата, то той самият ги открива „в непосредствената действителност“ (V3 116, J 230). В същото време обаче смекчава остротата на това противопоставяне, признавайки, че интересите му остават в тясна връзка с актуалния исторически момент и такива явления като сталинизма и фашизма. Гомбрович разказва интересно и за резултатите от тези проучвания:

Бях възхитен от гротесковите и ужасяващите форми, които възникваха в междучовешката сфера и унищожаваша всичко, което до този момент е било почитано. Изглеждаше сякаш човечеството приключваше един стадий от развитието си и влизаше в нов: на съзнателното сътворяване на формата. Оттам човек можеше „да се произвежда“, фабрикуваха се произволни истини, идеали, фанатизми, ех, дори най-интимни чувства... Човекът заприлича на пчела, която вместо мед изработва [фр. секретира, отделя] постоянно форма. Оформяше себе си в пустошта. (V3 116, J 230)

По-нататък в интервюто *Бях първият структуралист* не се появяват други аргументи, убеждаващи в идейни приближавания със структурализма. Което е по-лошо, може да изглежда, че Гомбрович прави всичко, за да се оразличи от структуралистите. Има доста майтапи със структурализма тук, с научните му амбиции и устрем да организира действителността; има и полемика с Фуко относно *Думите и нещата* и мнимото желание „за унищожението на човек в *épistème*“ (V3 117, J 230), въпреки че вече обговореният по-горе автокоментар за *Фердидурке* би смекчил остротата на тази претенция:

Ох! Фуко от своята гледна точка има право, предизвестявайки заздравяването на човека, неговата постепенна ликвидация. Да, човекът изчезва; но изчезва изключително за него, за Фуко, в тясно определеното поле на теорията му. Но пък какво е формулката, ако не единствено формулка? (V3 117, J 230)

Интервюто *Бях първият структуралист* не е единственият коментар на Гомбрович относно структурализма. За първи път Гомбрович споменава за структурализма в бележките си *Дневник* още през 1966 г. (DIII 231, 232, 241, 250), след които между другото прави изявление с автоинтервюто при Морис Надо в „La Quinzaine“, посветено на същата тематика (DIII 250). Въпреки това тези гласове няма да допринесат много над това, което може да се прочете в коментираното интервю, по същество това са много подобни коментари, може би само присъединяването към структурализма е по-уравновесено. Но и тези дневникови записки не изчерпват проблема. Най-интересният текст, поне в частта си, посветена на структурализма – като драмата за болката – за съжаление не се е осъществил. Става дума за обявения от писателя последен фрагмент от *Лекции по философия в шест часа и четвърт*. От един от двамата слушатели на цикъла лекции, Доминик дьо Ру, знаем, че Гомбрович искал да

завърши философското си повествование с обговаряне на структуралистичните концепции. Френският критик свидетелства интересно за атмосферата, придружаваща последните лекции на писателя, които препускат от Шопенхауер, през Ницше, до екзистенциалистите. И това, което е наистина необичайно, а може би и значещо: постепенно силите на Гомбрович, много отслабен от смъртоносната болест, се регенерират, изведнъж се подобрява настроението и състоянието му. Точно след екзистенциалистите писателят трябвало да говори за структурализма, което обявява и същевременно коментира по следния начин: „като ви разкажа за това, ще си подреда работите“ (РWТII 126). За съжаление не се стигнало дотам и Гомбрович не довършил делото си. За нас са остават думите на писателя, приведени от Дьо Ру, предизвикващи нескончаеми рефлексии. Най-интересен, все пак, би бил без съмнение въпросът в какво се състои всъщност „подреждането на работите“. Не може да се изключва, понеже би могло да е свързано с това, което редакторът на *Лекции по философия...* Клод Жано казва в увода: „подкрепяше също така инициативата структуралистите да ликвидират „аз“-а“ (РWТII 108). Дали тогава Гомбрович не е казал всичко на читателите си? Най-вероятно да. Независимо от това Жано не бърка в приведените думи. Може частично да засвидетелства единствената промяна, посветена на структурализма в достъпната ни част от *Лекции по философия...* Гомбрович се изказва за структурализма с несъмнено признание: „Заслугата на структурализма е, че сериозно се занимава с езика: ние сме (философията е) празнословие без край“ (РWТII 108).

Така изглежда аргументацията на Гомбрович, която трябва да убеди за родството му със структурализма. Няма какво да се крие, че за евентуалния коментатор цялата ситуация представлява същински проблем. Например не е докрай ясно откъде писателят е черпил знание относно структурализма. Рита Гомбрович си спомня само, че през 1966 г. писателят си купил „книгите на Дубровски и Барт за структурализма, които му препоръчали Жан Вал и Северо Сардюи“ (Gombrowicz 1993: 341). Както е известно, точно през тази година във френските книжарници се появява между другото *Pourquoi la nouvelle critique, critique et objectivité* (*Защо новата критика, критика и обективност*) на първия (впрочем той трябвало да напише есе за тома на *Кайе дьо л'Ерн*, посветен на полския писател, колкото и да се опитвал Доминик дьо Ру, до това все пак не се стигнало (WOS 302), *Critique et vérité* (*Критика и истина*) на втория, а също и *Néo-critique et paléo-critique ou Contre Picard* (*Неокритика и палеокритика или срещу Пикар*) на Жан-Пол Вебер.

По-убедително е, че знанията на Витолд Гомбрович за структурализма произлизат главно от статията на Ролан Барт *Структуралистична дейност (L'activité structuraliste)*, „Lettres Nouvelles“, 1963), понеже е била поместена в тома със студии *Essais critiques (Критически есета)*, издаден още през 1964 г., за който авторът признава в *Дневника* си, че е познавал (DIII 231, 243). Следват доказателствата. Сякаш най-важната предпоставка би бил фактът, че Барт използва понятието „структурален човек“, което – както помним – се появява в интервюто *Бях първият структуралист*. Какъв е „структуралният човек“, описан от Барт? Доста подобен на създаването, сътворено от Гомбрович. Най-напред трябва да кажем, че тази статия е много интересна най-вече заради факта, че това, което Барт предлага, е един много либерален проект за структурализма и само в някаква условна мярка подобава предложението му да се третира като *stricte* структуралистично. Авторът на есето не иска да затваря структурализма в тесните рамки на методологическата доктрина и сякаш основната му интенция е възможно най-общото и най-гъвкаво схващане на заглавната „структуралистична дейност“. Барт освен това обръща внимание на обичайната прекомерна употреба и фактическата семантична неопределеност на понятието „структура“, което по стечение на обстоятелствата в определена степен и по хитър начин Гомбрович употребява в интервюто си. Затова френският учен предлага, ако някой иска да разпознае структуралист, да обърне внимание не на начина, по който употребява категорията „структура“, а как ползва опозиционните диади: означаващо–означаемо (*signifiant–signifié*) и синхрония–диахрония. Най-интересното и може би най-важното: Барт допуска, че „известна **практика** на структурата (а не само мисленето ѝ)“ (Barthes 1991: 342, к.м.), може да бъде присъща и на хората на изкуството: писатели, художници и музиканти, с което всеки от тях би бил ни повече, ни по-малко „структурален човек“. „Структуралистичната дейност“ би трябвало тогава да бъде някаква форма на мислене, определен начин за възприемане на явленията, и то именно такъв, който би разкривал принципа на функциониране на наблюдаваното. Практика от този вид има две фази: деструкция, т.е. разлагане на съставни елементи, и конструкция, която не е толкова извикването за съществуване на някакъв модел, съставен от преди това отделени части, а по-скоро процес на разяснение.

Да се върнем на представяната от Гомбрович аргументация. Аналозиите, внушени от писателя, са доста сугестивни, значещи и красноречиви и е възможно някой някога наистина да се изкуши да докаже по-подробно и по-убедително тези родства, напр. по начин, подобен на този, с който Ришард Нич доказва структуралистичния

нюанс в мисленето на Станислав Бжозовски (Nycz 1997: 117-153). Аз не се наемам с тази задача по няколко причини. Най-напред, защото изразените от Гомбрович прилики се отнасят сякаш до напълно разнородни порядъци и наистина не би било лесно да се съгласуват метафорите на писателя с който и да е от дискурсите на структурализма.

На второ място, не е ясно кой от тях по-точно би имал предвид Гомбрович, понеже за структуралисти е смятал извънредно много учени, чиято обаче дисциплинарна принадлежност, а и ситуиране в релацията структурализъм– постструктурализъм, може да изглеждат проблематични. Все пак, за да засвидетелства ориентирането си в темата, писателят изброява редица мислители. Ето ги: Алгирдас Греймас, Пиер Бурдийо, Роман Якобсон, Пиер Машре, Жак Ерман, Барбю, Луи Алтюсер, Франц Боп, Клод Леви-Строс, Сент-Илер, Мишел Фуко, Жерар Женет, Морис Годелие, Бурбаки, Карл Маркс, Серж Дубровски, Шукинг, Жак Лакан, Жорж Пуле, Лусиен Голдман, Жан Старобински, Ролан Барт, Шарл Морон, Барера⁴. Трябва все пак да се каже, че такъв подбор имена може да събужда многобройни съмнения дори само ако искаме да видим в изброените учени кандидати за структуралисти. Най-напред поради това, че те представят много различни научни дисциплини, освен това много разнообразно разположение в историческия порядък. Тук имаме не само теоретици на литературата в различни направления (понеже е трудно да съгласуваме методологично Якобсон със Старобински, Греймас с Пуле или Голдман с Барт), но също така и философи (Маркс), езиковеди (Боп), културолози (Леви-Строс) и накрая и математици (групата Бурбаки), и т.н. Освен това дори ако се удаде да кажем за някои учени, че известно време наистина са употребявали структуралистична методология, то между тях биха могли да се намерят и такива, които нерядко прекрачвайки отвъд перспективите ѝ, сами стават причина за усъмняване в тази парадигма и в същото време са прекрачвали отвъд нея, което преди всичко засяга Барт и Фуко. Затова ли Гомбрович допуска тази разточителност, вмъквайки под общ знаменател учени от различни направления и дисциплини? И да, и не. Всъщност в повечето монографични трудове за структурализма, а на тях е можел да се опира полският писател, всички тези имена се срещат накуп. Въпреки това широко схващаният структурализъм – според Пол де Ман (а той изброява само Сосюр, Якобсон, Барт, Греймас и Алтюсер) – престава да е структурализъм, виждан като монолитна методологична формация, а самото понятие губи семантичния си контур и каквато и да е оперативна стойност (De Man 1994: 64).

⁴ Тук липсва, разбира се, Сосюр, споменат от писателя в *Лекции по философия...* (PWTII 124).

Трето, по подобен начин стоят нещата и с присвояването на понятието „структура“ от Гомбрович. Авторът на *Фердидурке* го използва в такъв широк семантичен кръг, че то остава в доста разхлабени връзки със структурализма, споменат от Гомбрович (респективно със структурализмита, споменати от Гомбрович). Това не е случайно, между другото, а също така не е нужно да бъде някаква неточност от страна на писателя или резултат от незнание, понеже мисленето в категориите на структурата – а именно възприемането на явленията не като атомен сбор на съставните им части, а като някаква игра на зависимостите между елементите, оставащи в тясно определени функционални отношения – е трайно постижение и основна характеристика на науката от двайсети век, която се отдръпва от генетично-детерминистичното мислене и причинно-следствените репрезентации (Вж. Piaget 1972; Descombes 1997: 91-129; Mitosek 1998: 211-265). Тъкмо тези принципи в най-голяма степен и с несравнима последователност възплъщават на практика именно структуралистите, защото привнасят в потока на изследователската си работа, опряна на формализацията, обществени феномени във вида на модел и на дадена идиоматична реализация със средствата, принадлежащи на предшестващата я система. Този системен модел е точно структурата – автоматично и саморегулиращо се устройство, цялостно и самодостатъчно. Или иначе казано: структуралистите се стремят да достигнат до някакво основно ниво, в което хетерогенните явления възвръщат идентичността си, отхвърлят общото разделение поради универсалните си характеристики. Изглежда, че нещо подобно трябва да се търси и в мисленето на Витолд Гомбрович. Уфф!

В крайна сметка – на четвърто място – в играта влиза двукратното разбиране на внушението на Гомбрович. Вземането предвид на това обстоятелство обаче само умножава неяснотата. Първата опция би се свързала с възприемането на писателя като структуралист и следователно като някой, който използва научната методология на структурализма или на когото е бил близък структуралистичният начин на мислене. От тази възможност, както вече обявих, се отказвам. Втората евентуална възможност би изисквала да се разгледа пригодността на конструираните от споменатите учени методологическите езици за описание на творчеството на Витолд Гомбрович. Това без съмнение е повече от интересен въпрос. Допускам, че повече или по-малко смислено и познавателно рентабилно, и несъмнено възможно би могло да се окаже перифразирането на делото на Гомбрович на езиците на: Голдман (известни са неговите интерпретации на *Венчаване* и *Оперета*), Бурдийо, Маркс, Алтюсер, Старобински или Леви-Строс. Тук подминавам Фуко, Лакан и Барт, понеже с тях вече Гомбрович е бил съпоставян. Разбира

се, най-фрапантен би бил литературоведският структурализъм, все пак тук – противно на очакванията – съмненията са, за съжаление, най-много. Не е лесно да си представим писателя в ролята на скрупулъзен аналитик, провеждащ дребнави лингвистични и наратологични анализи, каквито осъществяват поне Алгирдас Греймас, Роман Якобсон, Жан Старобински. Още по-трудно е да се повярва в научната пригодност на теориите им, за да се опише творчеството на Гомбрович.

В този момент става ясно колко рисковано е да се внушава литературоведски структурализъм на Витолд Гомбрович. Понеже на пето място, трябва да се каже, че тук и там се появяват у Гомбрович хапливи бележки по адрес на структуралистичната парадигма (PWTII 384, 394-395, 444), без да се изключва и самото есе *Бях първият структуралист*, чиято ексцентрична, лудическа форма също е в известна степен израз на противопоставяне с оглед на собствения научен професионализъм срещу този научен метод⁵.

2004

Превод от полски *Иван П. Петров*

Библиография

- DII*: Gombrowicz, W. *Dziennik II*, Kraków: Wydawnictwo Literackie, 1997.
DIII: Gombrowicz, W. *Dziennik III*, Kraków: Wydawnictwo Literackie, 1997.
J: Gombrowicz, W. “*J’étais structuraliste avant tout le monde*”, In: *Gombrowicz*. C. A. Jeleński, D. de Roux, eds. Paris: Editions de l’Herne, 1971: 228-232.
PWTII: W. Gombrowicz, W. *Publicystyka. Wywiady. Teksty różne 1963-1969*, tłum. I. Kania, B. Baran, F. M. Cataluccio, R. Kalicki, Z. Kruszyński, K. Lesman, Kraków: Wydawnictwo Literackie, 1997.
V3: Gombrowicz, W. „Byłem pierwszym strukturalistą (wywiad y samym sobą)”, In: --, *Varia 3, List do ferdydurkistów*, Kraków: Wydawnictwo Literackie, 2004: 113-121.
WOS: *Walka o sławę. Korespondencja Witolda Gombrowicza z Konstantym A. Jeleńskim, François Bondym, Dominikiem de Roux*, układ, przedmowy J. Jarzębski, przypisy T. Podoska, M. Nycz, J. Jarzębski, tłum. listów z języka francuskiego I. Kania, Kraków: Wydawnictwo Literackie, 1998.
Barthes 1991: Barthes, R. „Strukturalistyczna deynost”. – --, *Vaobrazhenieto na znaka*, Sofiya: Narodna kultura, 1991: 341-348, prev. Nadya Dionisieva. [*Барт 1991*: „Структуралистична дейност“. – В: --, *Въображението на знака*, София: Народна култура, 1991: 341-348, прев. Надя Дионисиева.]

⁵ Симптоматична в тази гледна точка се оказва реакцията на автора срещу структуралистичната интерпретация на *Космос* с автор Жан Блош-Мишел (Bloch-Michel 1966), поместена в писмо до Йеленски. Там Гомбрович пише иронично: „...сърдечно ще благодаря на Блош-М. за статията му, но... какво може да го интересува някого такава схема, такъв някакъв си анализ на структурата. Артистичната творба е поезия, красота, опасност, дивота, такива мъртви скелети не струват нищо. В крайна сметка този скелет също е доста събаркан“ (WOS 126).

- Bloch-Michel 1966*: Bloch-Michel, J. „Cosmos” de Witold Gombrowicz, „La Gazette de Lausanne”, 21 V 1966.
- Błoński 1994*: Błoński, J. „Dziennik”, czyli Gombrowicz dobrze utemperowany“, (w:) --, *Forma, śmiech i rzeczy ostateczne. Studia o Gombrowiczu*, Kraków: Wydawnictwo Znak, 1994.
- Bolecki 1999*: Bolecki, W. „Polowanie na postmodernistów (w Polsce)“; „Postmodernizowanie modernizmu“, (w:) *Polowanie na postmodernistów (w Polsce) i inne szkice*, Kraków: Wydawnictwo Literackie, 1999.
- De Man 1994*: De Man, P. „Saprotivata sreshtu teoriyata”, *Literaturna misal* 3/1994: 60-76, prev. Radka Margaritova. [*De Man 1994*: „Съпротивата срещу теорията“, *Литературна мисъл* 3/1994: 60-76, прев. Радка Маргаритова.]
- Descombes 1997*: Descombes, V. *To Samo i Inne. Czterdzieści pięć lat filozofii francuskiej (1933-1978)*, przeł. B. Banasiak i K. Matuszewski, Warszawa: Spacja, 1997.
- Gombrowicz 1993*: Gombrowicz, R. *Gombrowicz w Europie. Świadectwa i dokumenty 1963-1969*, przeł. O. Hedemann, M. Juryś, W. Karpiński, J. Jarzębski, red. polskiego tekstu J. Jarzębski, Kraków: Wydawnictwo Literackie, 1993.
- Jarzębski 1982*: Jarzębski, J. *Gra w Gombrowicza*, Warszawa: Państwowy Instytut Wydawniczy, 1982.
- Margański 2001*: Margański, J. *Gombrowicz wieczny debiutant*, Kraków: Wydawnictwo Literackie, 2001.
- Mitosek 1998*: Mitosek, Z. *Teorie badań literackich*, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN, 1998.
- Nycz 1997*: Nycz, R. „Wywoływanie świata. Zadania krytyki i sztuki w pisarstwie filozoficznym Stanisława Brzozowskiego“, (w:) *Język modernizmu. Prolegomena historycznoliterackie*, Wrocław: Wydawnictwo „Leopoldinum” Fundacji dla Uniwersytetu Wrocławskiego, 1997.
- Piaget 1972*: Piaget, J. *Strukturalizm*, przeł. S. Cichowicz, Warszawa: Wiedza Powszechna, 1972.
- Przybysz 2000*: „Strukturalizm“, (w:) L. Nowak, *Gombrowicz. Człowiek wobec ludzi*, Warszawa: Prószyński i S-ka, 2000.
- Salgas 2001*: Salgas, J-P. *Byłem... przed wszystkimi*, przeł. A. Wasilewska, „Literatura na Świecie” 2001, nr 4.
- Thompson 2002*: Thompson, E. *Witold Gombrowicz*, Katowice: Wydawnictwo UŚ, 2002.